

Ibia van Eket

Memoires van een tropenarts

Colofon

ISBN: 978 90 8954 442 1

1e druk 2012

© 2012 Sjouke Bakker

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser B.V.

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

Telefoon: 058-2894857

www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Ibia van Eket

Memoires van een tropenarts

Sjouke Bakker

Mijn boot "IBIA" aan de pier op Statia

Inhoudsopgave:

Introductie	9
1945	13
Idealist of avonturier	22
Statia 1964	31
Baron arts	40
Post mortem I	46
Cut Throat	51
Trip door de jungle	55
Operatiekamer	65
Biafra 1968	72
Bloedtransfusies	82
ICRC (Internationale Rode Kruis)	90
Het verhaal van Smart Eze	99
Laatste vlucht uit Biafra	107
Amazonas	116
Cinta Largas	125
Black September	136
Cholera	146
Armed Robbers	152
Post mortem II	156
Donaties	162
Traffic	168
Meneer F.U.	174
De collega	179
Rabiës en de dierenarts	185
Macabere incidenten	191
Beestachtigheid	197

Gieren	202
Afscheid van Afrika	208
De volgende verhalen spelen zich af op St Eustatius	224
Het verhaal van K.	224
Forensische geneeskunde, een recensie	231
QBMC (Queen Beatrix Medical Center, St Eustatius)	239
Epiloog	249

Introductie

Dit boekje met korte verhalen was oorspronkelijk bedoeld voor mijn vrienden, kennissen en andere belangstellenden. Ik had ook graag mijn familie een exemplaar overhandigd, maar die hebben allen dit tijdige leven vaarwel gezegd. Er is slechts een nichtje over, zij woont in Florida. Gebaseerd op het commentaar van deze vrienden en kennissen, indien positief, zou ik overwegen deze verhalen te publiceren.

Mijn ervaringen met dit experiment zijn redelijk goed uitgekapt, de meeste vrienden en bekenden reageerden inderdaad positief en lieten blijken de verhalen te waarderen. Bij een behoorlijk aantal lezers was zelfs sprake van een goed onderbouwd commentaar. Ik heb om de mening van anderen gevraagd, omdat de ervaring mij heeft geleerd dat belangstelling voor andermans verhalen (verbaal of geschreven) meestal slechts van korte duur is. Men is vaak meer geïnteresseerd in zijn eigen doen en laten, zijn eigen belevenissen en zijn eigen wel en wee. Dat is heel begrijpelijk en ik neem dat niemand kwalijk. Toch ging mijn belangstelling oorspronkelijk uit naar degenen, die duidelijk hebben laten blijken dat ze met je meeleven en meer diepgang vertonen dan alleen het oppervlakkig geleuter, het uitwisselen van beleefdheden en dan overgaan tot de orde van de dag. Gelukkig zijn er op deze aardbodem nog mensen waarbij je van een werkelijke belangstelling kunt spreken.

Wat u voor zich ziet zijn mijn persoonlijke memoires. De verhalen zijn in chronologische volgorde gezet. Eerst schrijf ik over mijn jeugd- en studiejaren met alle belevenissen en voorvallen van dien, waarbij de Tweede Wereldoorlog en mijn studietijd een belangrijke rol hebben gespeeld in mijn verdere ontwikkeling. In 1964 was ik waarnemend arts op

St. Eustatius en in twee verhalen geef ik mijn ervaringen weer van dit eiland, waar ik het uitstekend naar mijn zin heb gehad en dat een sterke indruk bij mij heeft achtergelaten; ik ben er later zelfs voorgoed naar teruggekeerd. Het was de eerste keer in de tropen, in een andere cultuur.

Vervolgens wijd ik een aantal hoofdstukken aan de belevenissen van mijn beginjaren in Afrika, gevolgd door het beschrijven van emotionele momenten gedurende drie jaar in Biafra (1967-1970). In 1970 deed ik mee aan twee missies voor het Internationale Rode Kruis in de Amazonas, Brazilië en Jordanië/Libanon. Ook in deze verhalen tracht ik mijn indrukken te vertolken van avonturen in weer geheel andere omstandigheden en weer geheel verschillende culturen. Vooral de expeditie naar Amazonas, bewoond door de indianen, was een fascinerende ervaring. Van 1971 tot 1982 heb ik de leiding gehad van een missiehospitaal in Eket, Nigeria, het is hier waar de volgende twaalf verhalen zich afspelen. Wat de beleving betreft noem ik deze wel mijn beste jaren, waarin ik het immens naar mijn zin heb gehad. Het boek heeft als titel 'Ibia van Eket', een honorary-chieftancy-titel die mij werd verleend bij mijn afscheid van de Eket-gemeenschap en van mijn hospitaal, tevens mijn afscheid van Afrika. Dit was een grote eer voor een expatriate. De officiële ceremonie waarbij mij deze titel werd gegeven en het afscheid van mijn hospitaal waren een groot feest, ik heb het zeer gewaardeerd.

Terug op St. Eustatius in 1983 vertel ik in enkele verhalen over mijn ervaringen als arts op dit rustige eiland, zeer interessante lotgevallen in een kleine gemeenschap. Hoogtepunten, zoals het bezoek van Hare Majesteit de Koningin en andere gebeurtenissen, een kleine gemeenschap eigen, passeren de revue.

In verreweg de meeste verhalen speel ik zelf een rol en heb ik geprobeerd waarheidsgetrouw mijn ervaringen weer te geven. Ik heb mij af en toe wel een enkele dichterlijke vrijheid veroorloofd. Sommige verhalen hebben voor mij een emotionele waarde, andere werden louter en alleen geschreven als een observatie van wat je mee kunt maken in het dagelijkse leven, soms gelardeerd met een vleugje humor. Het is niet mijn bedoeling geweest iemand te kwetsen. Ik heb af en toe namen of initialen genoemd, doch geen namen of locaties gefingeerd. Mocht iemand aanstoot nemen aan de inhoud dan verontschuldig ik mij bij voorbaat.

Ik realiseerde mij achteraf dat vooral een groot aantal Afrikaanse verhalen vaak te maken hebben met de dood. Ik heb, als u dat mocht denken, geen necrologische ambities. Het heeft mij geïntrigeerd hoe anders Afrikanen de dood beleven dan wij westerlingen, en hoe zij daar uiting aan geven. Uiteraard kwam ik veel met de dood in aanraking vanwege mijn beroep, en dit was vooral het geval tijdens de Biafra-oorlog. Het verschijnsel 'dood' is in Afrika nauw verweven met het dagelijks leven. Het hoort er helemaal bij en is een deel van hun bestaan, een onvermijdelijk gebeuren. De dood wordt niet weggemoffeld, het is een oog in oog confrontatie met de werkelijkheid en wordt geaccepteerd als een noodzakelijke vanzelfsprekendheid. In Afrika hoort de dood bij het leven. Ik was hier erg van onder de indruk.

Ik verontschuldig mij voor de anglicismen die ik heb gebruikt. Al schrijvend kwam de Afrikaanse ambiance weer op mijn netvlies en voelde ik dat ik het verhaal tekort zou doen wanneer ik consequent alles in het Nederlands zou weergeven. Bovendien wist ik soms niet hoe ik bepaalde Engelse woorden of uitdrukkingen moest vertalen, zonder afbreuk te doen aan wat je eigenlijk probeert te zeggen en zonder de sfeer van het verhaal aan te tasten. De vertaling van een

Engels woord of uitdrukking heeft in het Nederlands niet altijd precies dezelfde betekenis en geeft niet altijd de juiste voorstelling van zaken weer. Je zou kunnen vervallen in omschrijvingen, maar dan wordt het verhaal wel erg lang. Bovendien heeft 45 jaar wonen en werken buiten Nederland, voornamelijk in Engelssprekende landen, mijn vocabulaire nogal beïnvloed.

Mijn bedoeling was de gebeurtenissen die ik persoonlijk heb meegemaakt op papier te zetten en aan u allen door te geven ‘ter lering en de vermaak’. Ik hoop dat deze verhalen hieraan beantwoorden.

Ik wil mijn vriendin Anna Hofstee danken voor het nalezen van de verhalen en voor haar suggesties. Grote dank aan Paula Uyl voor haar secretariële assistentie met het oog op de punten en de komma's. Ook ben ik veel dank verschuldigd aan Robert Jan van Oosten, die de oorspronkelijke present uitgave van deze verhalen een gezicht heeft gegeven.

St. Eustatius, maart 2012

Sjouke Bakker

1945

Het was voorjaar 1945 en ik was twaalf jaar oud. De scholen waren al lang gesloten vanwege de oorlog, mijn ouders hadden echter een onderwijzer op de lagere school gevraagd mij privélessen te geven. Ik ging elke dag naar zijn huis of naar het schoolgebouw en werd onderwezen in rekenen, de Nederlandse en de Franse taal. De reden voor het laatste is mij tot op vandaag een raadsel, misschien was de onderwijzer een francofiel. In elk geval was hij wel een pedofiel.

Na de privélessen op school, waar verder niemand aanwezig was, gaf hij mij gymnastische oefeningen, waarbij hij de anatomie van het menselijk lichaam ‘in natura’ aan mij uitlegde. Mijn ouders betaalden de man ook in natura voor de lessen met boter, melk en vlees, misschien dacht hij dat ze met gelijke munt betaald moesten worden.

Ik had vrij snel genoeg van zijn toenaderingen en liet dat duidelijk merken. Hij was waarschijnlijk bang dat ik mijn ouders zou inlichten. De lessen werden bij hem thuis voortgezet en hij veranderde in een amorf chagrijn. Hij forceerde alleen een glimlach wanneer ik met een deel van een lekkere achterbout van het geslachte varken op mijn lessen arriveerde. Daar kon hij lekker in knippen voordat hij het zich liet smaken, dat was twee keer genieten. Zo ziet u maar weer: het waren niet alleen de rooms-katholieke priesters die jonge knapen in het donker knepen. Ook de protestanten hebben hun seksuele aberraties!

Onschuld op klompen

Hetzelfde voorjaar reed mijn vader met paard en wagen beladen met aardappelen voor familie door de straten van Anjum. De iets hellende weg was nat en modderig. Mijn zuster reed op haar fiets enkele meters voor de wagen uit en kwam te vallen door de gladheid van de weg. Het paard sprong over haar heen en mijn vader was nog bij machte de dissel van de kar met een ruk naar links te manoeuvreren. Hij kon echter niet vermijden dat het rechtervoorwiel over haar heen reed.

Het resultaat was een gebroken onderbeen. De dokter kwam eraan te pas en ze werd in een gammele ambulance naar het Diaconessenziekenhuis in Leeuwarden vervoerd. Het was daar dat ik haar later opzocht. Er was geen openbaar vervoer, zodat we genoodzaakt waren de afstand van Kollum naar Leeuwarden, ongeveer 35 kilometer, op de fiets af te leggen.

De eerste indruk die ik meemaakte in de grote stad zal ik niet licht vergeten. De Duitsers hadden een burger gefusilleerd, ergens in de nabijheid van het ziekenhuis. Het lijk lag op straat, stil en verlaten. We passeerden dit tafereel op misschien vijftig meter afstand. Het moet toen tot mij zijn doorgedrongen wat oorlog voor mij betekende. Op de boerderij hoorde je van de oorlog, maar had ik het nog nooit van zo dichtbij gezien. Door dit afschuwelijke voorval op straat en voor de eerste keer het observeren van een grote ziekenzaal, waar mijn zuster patiënt was, maar waar ook gewonden van beschietingen op de straatweg werden verpleegd, werd ik met de neus op de oorlogsfeiten gedrukt. Ontstond in mijn brein toen al het idee arts te worden? Mijn zuster heeft dit altijd beweerd en zei: “Jij had geen belangstelling voor je zus met haar gebroken been, je zat de hele ambiance van de ziekenhuiszaal in je op te nemen en observeerde de doktoren en verpleegsters.” Wie weet, het was slechts twee jaar later dat ik mijn vader liet weten dat ik dokter wilde worden.

Eerste links staand: Mijn vader met zijn ondergrondse kameraden tijdens de bevrijdingdagen april 1945

Mijn vader vreesde dat er hevige gevechten zouden uitbreken wanneer Leeuwarden bevrijd zou worden. Hij besloot om mijn zuster uit het ziekenhuis naar huis te brengen. Op de boerderij zou ze veilig zijn.

Dit was geen gemakkelijke taak. Eerst moest er een bakfiets worden georganiseerd, die werd van de schroothandelaar geleend. Toen werd een tante uit Groningen opgetrommeld, die verpleegster was, om mijn vader in haar uniform te vergezellen. En zo werd mijn zuster op de bakfiets uit Leeuwarden naar veiliger oorden vervoerd. Dat betekende wel dat vader en tante elk 70 kilometer vice versa hebben moeten afleggen op bakfiets en fiets met kussiebanden. Het was zeer vermoeiend en niet zonder gevaar voor hun leven. De Duitsers hielden strikte controles op de wegen, en de straatweg naar Leeuwarden werd dagelijks beschoten door Britse vliegtuigen. Het was dus een hele onderneming, maar het verliep zonder incidenten.

Achteraf bleek dat Leeuwarden bijna zonder slag of stoot is bevrijd. De Duitsers gaven zich over zonder zich te verzetten. Hoe anders was het oorlogsdecor rond en op de boerderij.

Hetzelfde voorjaar klopten de harten van de Friezen verwachtingsvol. Het kon toch niet lang meer duren? Eindelijk kwam in april '45 over de BBC de verlossende code: "De fles is leeg." Wie die code bedacht heeft moet welhaast een alcohol lover zijn geweest; een lege fles vraagt om actie. Dit was het sein voor de binnenlandse strijdkrachten in Friesland de Duitsers te dwarsbomen en te saboteren.

Het werd van de veertiende op de vijftiende april een drukte van belang op onze boerderij, de BS'ers (Binnenlandse Strijdkrachten) verzamelden zich in de schuur en voor- en achterkamer. Ik werd naar bed gestuurd. Dat was de bedstee in de achterkamer, waar ik het geheel door de kieren van de deuren goed kon overzien.

De boerderij op Kollumer Oud Zijl

Er werd druk vergaderd en er werden plannen gesmeed om het Duitse fort op twee kilometer afstand van twee kanten te benaderen. Ik kon ze woord voor woord verstaan en was erg onder de indruk van de geweren en bren guns die ze bij zich droegen. Nadat ze vertrokken waren en op hun doel afgingen, kon ik door de spanning de slaap niet meer vatten. Ik maakte mij ook zorgen over mijn vader, die ik dezelfde avond in de keuken met een vuurwapen had gezien en die dus ook een rol ging spelen in die overval. Als calvinistisch opgevoed ventje heb ik toen fanatiek gebeden dat hem niets zou overkomen en dat ze die moffen zouden doodschieten.

De volgende ochtend kwamen alle BS'ers weer terug op de boerderij, mijn vader incluis. Helaas was de aanval mislukt. De Duitsers hadden hen gehoord en waren gaan schieten, er was slechts een van de BS'ers lichtgewond geraakt. Het was een vreselijke teleurstelling, maar dat duurde niet lang, want uit de richting van Groningen kwam een legerauto met een aantal Duitsers richting de boerderij. De BS'ers namen hen onder vuur van achter de boerderij, de

auto stopte en twee van de Duitsers werden doodgeschoten, terwijl een derde gewond raakte en als gevangene in de schuur werd vastgehouden. Daarna naderde een luxe auto, die meteen ook door de BS'ers werd gestopt. De chauffeur en iemand die later een dikke NSB'er bleek gaven zich over. De auto behoorde toe aan een hoge ome genaamd Ross, de commandant van de Duitsers in Friesland.

De auto zat boordevol met cognac, chocola, sigaretten, sigaren en allerlei andere lekkernijen en werd bij ons in de schuur gestald. Er werd tevens een bedrag van fl. 600.000,- aan nieuwe bankbiljetten in de auto gevonden, welk bedrag later aan de autoriteiten in het dorp werd overhandigd. De BS'ers hadden 's avonds, aan het eind van een vermoeiende dag, de tijd van hun leven door in de schuur chocolade te eten, wat al jaren niet te krijgen was, en rookten de fijnste sigaren onder het genot van een cognacje. Een van hen zat kennelijk met zijn geweer te spelen en het resultaat was een harde knal die iedereen behoorlijk deed schrikken. De kogel vond zijn uitweg door het rieten dak van de schuur, gelukkig zonder slachtoffers.

Tijdens deze schermutselingen rond de boerderij werd het gevaarlijk voor haar bewoners, want meerdere Duitse wagens kwamen onze richting uit en de kogels floten ons om de oren. Mijn zuster met haar gipsbeen kon ook geen kant uit. Er werd besloten omstreeks tien uur in de ochtend naar de burens te verhuizen. Hun huis was aanmerkelijk lager gelegen dan het onze. We brachten daar de rest van de dag in de kelder door. Mijn zuster lag met haar gipsbeen in de bedstee daarboven, vanwaar ze de beschietingen goed kon volgen, en rapporteerde de verschillende overgaven van landwachters en Duitsers aan ons in de kelder.

Aan het eind van de middag werd het rustig en was het grootste gevaar wel geweken, maar daar kon je natuurlijk

nooit zeker van zijn. Ik waagde me al vrij snel naar buiten en ging op onderzoek uit, tot groot ongenoegen van mijn moeder en zuster. Tijdens mijn rondsnuffelen rond de boerderij ontdekte ik twee dode Duitsers achter de dijk dicht bij de boerderij. Ik schrok flink van de lijkwitte gezichten met de mond half open, ik kreeg er kippenvel van en twijfelde nog even of ze wel echt dood waren. Uiteraard moest ik die ontdekking aan de keldergenoten vertellen. Het werd me allerm minst in dank afgenomen. “Hoe krijg je het in je hersens om daarnaar te kijken”, was het commentaar.

Terug op de boerderij vonden we kogelgaten in de bedsteedeuren en in het bovenstuk van het kabinet. De honden en katten kwamen ook pas na een lange tijd weer tevoorschijn. Ze gedroegen zich eerst erg schuchter, alsof ze dachten: what was all the fuss about?

We zijn in Friesland in de tweede en derde week van april bevrijd. Eigenlijk door de Friese verzetsstrijders zelf, maar wel met behulp van Franse paratroepers, die in Appelscha landden. Pas daarna kwamen de Canadezen, die nog een aantal pockets met Duitsers hebben helpen opruimen.

Het zien van de tanks met de Canadese soldaten die de dorpen binnenrolden was voor mij een geweldig hoogtepunt. We mochten meerijden op de tanks en ik maakte vrienden onder de soldaten, die vlak bij ons in de polder hun legerkamp opsloegen. Ik ging met zo’n bink op jacht in de polder; wat een spanning, wat een avontuur. Hij schoot met zijn vuurwapen zowaar een haas. Het beest was bijna total loss door de grote kogel. In de legerplaats at ik uit een mess tin bonen in tomatensaus, dat ik nog nooit had gegeten en kregen we chocoladerepen. Wat een heerlijke tijd, wat een vorstelijk gevoel.

Het volgende tafereel waren de bevrijdingsfeesten. Elk dorp organiseerde zijn eigen feest met allerlei attracties. Zo had-

den ze op de Pomp (Kollumerpomp) een varken met groene zeep ingesmeerd. Alle mannen werden uitgenodigd het varken met de blote handen te vangen, de dominee inclusief. Het werd een groot carnavalesk festijn. Degene die het varken ving, werd de eigenaar. De Partij voor de Dieren, indien deze destijds had bestaan, was waarschijnlijk door het lint gegaan.

In andere dorpen organiseerde men optochten met versierde wagens en volksfeesten. Iedereen was zo uitgelaten, zo blij dat die rotoorlog voorbij was. Overal werden vreugdevuren aangericht en werd met de bevrijders gedanst en gechoort, een ieder ging uit zijn dak. Wat een heerlijke tijd! Sommige Friese meisjes hielden er zelfs een kind aan over.

Het was enkele maanden na het einde van de oorlog dat familie uit Amerika pakketten stuurde met lekkernijen, maar vooral ook kleren. Wat was ik daar blij mee! Ik zie me nog in een blauwzwart geblokt, nauwsluitend jack met rits, zo'n Amerikaans petje op en moderne sokken aan, die alle kleuren van de regenboog hadden; wel even iets anders dan de traditionele gebreide zwarte sokken. Echt een Amerikaantje. Ik liep alleen nog wel op klompen, het solide Friese fundament. Kleren waren destijds zeer schaars en als kereltje van twaalf wilde je er wel fatsoenlijk uitzien. Voor het pakket uit the States kwam leek ik net een vogelverschrikker met verstellende kleding, en dan vloekten de kleuren ook nog. We hadden een naaister, die alleen maar verstellwerk deed. Stoffen waren niet te bemachtigen, bovendien zaten mijn ouders nogal krap in het geld.

De eerste maanden na de oorlog waren niet gemakkelijk, de schaarste aan levensbehoeften waren nog steeds duidelijk voelbaar. Vele artikelen zoals brood, koffie, thee en suiker